

DOI: [10.26565/2786-4995-2024-2-14](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-2-14)

УДК 351.84:364.3(477)

Ірина Верховод

к.е.н, доцент,

*доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
пр. -т. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна*

доцент кафедри управління,

*Київський столичний університет імені Бориса Гринченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна*

e-mail: verkhovod.irynd@kneu.edu.ua

ORCID ID: [0000-0002-9176-2574](https://orcid.org/0000-0002-9176-2574)

Проблематика забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України в умовах війни

Анотація. Соціальна політика України сьогодні потребує дієвих та рішучих дій та ефективних інструментів задля вирішення нагальних питань та забезпечення стратегічного соціального розвитку в умовах відновлення.

У статті досліджено проблематику забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України у трьох ключових напрямках: кодифікації та актуалізації соціального законодавства, визначених пріоритетних завдань (оптимізація виплат, захист прав дітей, підтримка осіб з інвалідністю, розвиток соціальних послуг, цифровізація, забезпечення гідного життя для осіб похилого віку), а також європейській та євроатлантичній інтеграції.

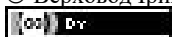
Основні виявлені проблеми включають недостатню ініціативність у реформуванні правового поля, скорочення видатків на соціальну політику, низький рівень соціальної допомоги та прожиткового мінімуму, необхідність стимулювання роботодавців до найму осіб з інвалідністю, потребу в перенавчанні та перекваліфікації ВПО та осіб із інвалідністю, залучення міжнародної підтримки у питанні повернення вивезених дітей, перегляд процедури усиновлення, розвиток цифрових соціальних послуг та критичну потребу в реформуванні пенсійної системи.

Рекомендації для підвищення ефективності соціальної політики включають оптимізацію виплат, підтримку існуючих програм соціального захисту, розробку стимулів для повернення мігрантів, посилення цифровізації, впровадження ЄІССС, розробку інструментів для працевлаштування осіб з інвалідністю, вирішення проблем усиновлення та запровадження програм перекваліфікації для ВПО та осіб з інвалідністю. Дослідження підкреслює необхідність стратегічного бачення пенсійної реформи та подальших досліджень щодо реформування соціальної сфери України для забезпечення соціальних передумов післявоєнного відновлення.

Ключові слова: *ефективність соціальної політики, інструментарій соціальної політики, підтримка ВПО, базові соціальні виплати, міжнародні донори, кодифікація законодавства, оптимізація виплат, захист прав дітей, особи з інвалідністю, цифровізація, гідне життя, пенсійна система, реформування правового поля, міжнародна підтримка, післявоєнне відновлення.*

Формули: 0; Рис.: 3, табл.: 4

Для цитування: Верховод І. Проблематика забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України в умовах війни. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. №2(13)2024. С. 155-167. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-2-14>

Вступ. Соціальна політика України історично формувалася на тлі радянського минулого із складним періодом трансформації, у результаті якого українська соціальна сфера до початку повномасштабного вторгнення акумулювала численні виклики та нерозв'язані поточні проблемні питання, і загалом потребувала докорінного реформування. Успішні досвіди пострадянських економік, яким вдалося побороти неефективність радянських інструментів в управлінні соціальним розвитком, не вдалося інтегрувати у вітчизняні практики, і накопичення невирішених проблем формувало передумови неспроможності соціальної політики у цілому досягати своєї місії. Проблеми посилювалися і за рахунок того, що соціальні програми фінансувалися за кінцевим принципом, а застосований інструментарій соціальної політики України не був ефективним та не забезпечував виконання завдань у цьому напрямі.

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну оголило сформовані до цього проблеми соціальної політики, які були частково замасковані постійними обговореннями щодо потреби реформування та напрямів реформ (які у більшості мали дискусійний та теоретичний характер і посилювалися на фоні чергових передвиборчих обіцянок). Напередодні широкомасштабного вторгнення, у 2022 році, все, що потребувало реформ, тобто практично вся соціальна сфера України, опинилася у кризовому стані, невідготовленою, без необхідних важелів впливу.

Впродовж 2022-2023 років проблеми внутрішньопереміщених осіб (ВПО), дефіцит фінансування, втрати культурної, медичної та освітньої інфраструктури, гендерний перекид на ринку праці, демографічна криза, зниження рівня соціального забезпечення – все це набуло катастрофічних тенденцій, які наразі посилюються через тривалий характер війни. І поточні виклики, які постали перед Україною, – це вже не питання соціального розвитку нашої держави, а скоріше екзистенційні проблеми виживання української нації. І в таких умовах розробку інструментарію соціальної політики України доцільно розглядати не як поле для впровадження реформ в умовах інтеграції до ЄС (що безумовно є важливим аспектом), а як необхідний мінімум критичної важливості, щоб зберегти державність та створити соціальні передумови для успішного відновлення у поствоєнний період.

І, зважаючи на це, пріоритетним завданням повинно стати всебічне дослідження проблематики забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України в умовах війни. Україна як держава не має більше часу для експериментів і вагань, а соціальна сфера потребує швидких та успішних дій, чітких ініціатив та стратегічного спрямування до подальшого розвитку. Незважаючи на вкрай складну ситуацію, у якій зараз перебуває Україна у соціальному, економічному та безпековому аспекті, та у цілому високий рівень невизначеності, зумовлений перспективою подальшого воєнного протистояння із окупацією частини української території, за історично максимальної підтримки міжнародних донорів та організацій Україна наразі має реальний шанс сформувати ефективні засоби соціальної політики, які стануть у центрі подальшого розвитку та рушієм поствоєнного відновлення.

Тому дослідження проблематики забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України, особливо в частині розробки дієвих засобів в умовах війни, є актуальним та потребуючим значної уваги наукової спільноти для пошуку вивіреного та найбільш прийняттого подальшого соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поточні проблеми соціальної політики в умовах війни виступають предметом численних досліджень. Так, у дослідженні А. Бетлій [1] у 2023 році виділено проблемні напрями, які потребують уваги із боку соціальної політики під час воєнного стану. У дослідженні К. Мікуляк [9] проаналізовано вектори впливу війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Загалом науковці приділяють значну увагу проблемам ВПО, осіб із інвалідністю, осіб похилого віку, сімей, які опинилися в скрутних обставинах, дітей-сиріт тощо, які постійно перебувають у колі їх досліджень, втім посилений характер невизначеності призводить до подальшого погіршення умов життя цих категорій осіб через відсутність дієвих та ефективних інструментів соціальної політики в

Умовах війни, які спрямовані на стратегічне вирішення проблеми, що зумовлює подальшу потребу у дослідженнях у цьому напрямку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є аналіз ефективності інструментів соціальної політики України в умовах війни та обґрунтування рекомендацій, що забезпечать поствоєнне відновлення та стабільний розвиток держави. Для досягнення мети визначено три завдання для дослідження:

- визначити пріоритетні напрями соціальної політики в Україні;
- виділити проблемні аспекти ефективного застосування інструментарію соціальної політики України та визначити напрями їх оптимізації.

Вирішення поставлених завдань було досягнуто за рахунок використання таких методів: аналіз, порівняння, статистичний аналіз динаміки, системний підхід, структурно-логічне узагальнення.

Інформаційну базу роботи склали: нормативні акти, проекти нормативних актів, державні програми, аналітичні портали та дані Урядового сайту і сайту Мінсоцполітики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи План роботи Міністерства соціальної політики (далі – Мінсоцполітики) на 2024 років, виділимо ключові проблемні питання, які потребують негайних заходів (табл. 1.)

Таблиця 1. Ключові проблемні питання соціальної політики України)
Table 1. Key problematic issues of social policy of Ukraine)

Заходи соціальної політики	Проблеми, що потребують розв'язання
1. Кодифікація та актуалізація соціального законодавства	1. Застарілість підходів законодавчого врегулювання питань соціального захисту 2. Фрагментованість системи соціальних виплат 3. Негармонізованість систем соціальних виплат та соціальних послуг 4. Непрозорість та складність законодавства, наявність колізійних норм
2. Заходи щодо пріоритетних напрямів роботи	
2.1. Оптимізація виплат	Недостатність поєднання інструментів соціальних виплат і соціальних послуг
2.2. Економічна самостійність та залученість до соціального життя громади осіб з інвалідністю	Збільшення кількості осіб з інвалідністю через воєнні дії Недостатні стимули для роботодавців щодо працевлаштування осіб з інвалідністю Незалученість осіб з інвалідністю до працевлаштування Низький рівень забезпечення допоміжними засобами реабілітації
2.3. Захист прав дітей	Наявність закладів інтернатного типу, які необхідно замінити формами сімейного виховання Збільшення кількості дітей, які втратили батьків або зазнали ушкоджень здоров'я Недостатня ефективність системи усиновлення Низький рівень поінформованості громадян
2.4. Розвиток соціальних послуг	Нездатність територіальних громад фінансувати соціальні послуги Низький рівень кваліфікації працівників соціальних служб Недостатня кількість надавачів соціальних послуг Відсутність державного контролю за дотриманням вимог законодавства
2.5. Цифровізація та реєстри	Низький рівень цифровізації системи соціального захисту Недостатній рівень цифровізації процесів встановлення статусів та видачі документів Відсутність обліку осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ
2.6. Забезпечення гідного життя особам похилого віку	Низький рівень пенсійного забезпечення Відсутність пенсійних накопичень у більшості пенсіонерів Зростання кількості судових позовів проти держави, пов'язаних з пенсійними виплатами, та відсутність фінансових ресурсів на виконання рішень
3. Заходи щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва	Недостатня адаптація національного законодавства до норм права ЄС Недостатній рівень обізнаності громадян про європейську та євроатлантичну інтеграцію Нерозвинена система спеціалізованих послуг для осіб, які постраждали від насильства Відсутність методичного забезпечення суб'єктів у сфері запобігання та протидії насильству Недосконалість механізмів запобігання торгівлі людьми та захисту прав постраждалих

Джерело: побудовано автором на підставі [11]

Source: prepared by the author on the basis of [11]

Для вирішення проблеми кодифікація та актуалізація соціального законодавства Мінсоцполітики необхідно ініціювати зміни у діючому законодавстві для його адаптації до зростаючих проблем. При цьому доцільно відзначити, що протягом 2024 року Мінсоцполітики активізувало свої зусилля щодо формування нормативного поля для ефективної роботи та узгодження окремих нормативних актів відповідно до встановлених пріоритетів та завдань соціальної політики. Так, протягом 2024 року Мінсоцполітики стало ініціатором цілої низки нормативних ініціатив та проєктів, які направлені саме на узгодження нормативного поля не тільки на правовому рівні, а і відповідно до поточних проблем соціальної політики (табл. 2).

Таблиця 2. Внесені на обговорення проєкти нормативно-правових актів за січень-червень 2024 року
Table 2. Draft legal acts submitted for discussion for January-June 2024

Місяць	Кількість винесених на обговорення проєктів	Напрями проєктів (теми, галузі тощо)
Січень	3	Соціальна послуга паліативного догляду, центр допомоги врятованим, одноразова натуральна допомога «пакунок малюка» та виплата грошової компенсації її вартості
Лютий	4	Відшкодування вартості послуги «муніципальна няня», соціальна адаптація ветеранів війни та членів їхніх сімей, превентивні заходи щодо захисту прав дітей, реалізація Національної стратегії розвитку громадянського суспільства
Березень	11	Демографічний розвиток, зміни до наказів Мінпраці, державні стандарти соціальних послуг, субсидії на оренду житла для ВПО, зміни до форми заяви про соціальну допомогу, протезування за новітніми технологіями, регулювання тарифів на соціальні послуги, обмін інформацією між міністерствами, надання грошової допомоги через Єдину інформаційну систему соціальної сфери, одноразові грошові виплати до Дня Незалежності
Квітень	8	Верифікація відомостей про осіб з інвалідністю, соціальні послуги для ВПО, Національна стратегія розвитку громадянського суспільства, догляд за дитиною «муніципальна няня», зміни до нормативних актів, житлові субсидії і пільги, відшкодування вартості послуг, державна підтримка соціальних ініціатив
Травень	6	Виплата пенсій за вислугу років, соціальний захист окремих категорій населення, житлові субсидії і пільги, експериментальні проєкти щодо соціальних послуг, соціальний супровід сімей, соціальна допомога особам з інвалідністю
Червень	7	Зменшення обігу паперових документів, оподаткування операцій із ввезення транспортних засобів для осіб з інвалідністю, соціальний захист, Єдина інформаційна система соціальної сфери, методика організації соціальної роботи, оподаткування ввезеного майна, соціальні послуги для осіб з інвалідністю

Джерело: побудовано автором на підставі [15]
Source: prepared by the author on the basis of [15]

Загалом за січень-червень 2024 року винесено на обговорення 39 проєктів, які спрямовані на налаштування нормативного забезпечення соціальної політики. Втім, аналізуючи інформаційну панель проєктів нормативно-правових актів Мінсоцполітики за минулі роки, відзначимо, що найбільш ініціативна активність простежувалася протягом 2019-2020 років із наступним зниженням у 2021 році. Тобто нормативної активності профільного міністерства недостатньо для зрушення з місця та оптимізації поточного стану соціальної політики, так само як і вирішення спектру накопичених проблем у соціальній сфері.

Рисунок 1. Динаміка кількості проєктів та ініціатив, винесених на обговорення Мінсоцполітики за 2018-2024 рр. (станом на 22.06.2024 року)

Figure 1. Dynamics of the number of projects and initiatives submitted for discussion by the Ministry of Social Policy for 2018-2024 (as of June 22, 2024)

Джерело: побудовано автором на підставі [15]

Source: prepared by the author on the basis of [15]

Щодо реалізованих заходів у пріоритетних напрямках, то гостро постає питання оптимізації виплат. Незважаючи на те, що із 2020 року спостерігається зростання витрат на програми соціального захисту (табл. 3.) скорочення частки видатків у загальних видатках є негативним трендом, втім в умовах необхідності фінансувати оборону країни є цілком виваженим рішенням, враховуючи ризики посилення російського наступу та економічного виснаження України внаслідок тривалого протистояння.

Таблиця 3. Динаміка витрат на програми соціального захисту із Державного бюджету України за 2018-1 кв. 2024 рр.

Table 3. Dynamics of spending on social protection programs from the State Budget of Ukraine 2018 -1Q 2024

№	Показник	Роки						
		2018	2019	2020	2021	2022	2023	1 кв. 2024
1	Обсяг доходів Державного бюджету України, млрд грн	928,1	998,3	1076	1296,9	1787,4	2672	845,7
2	Обсяг видатків Державного бюджету України, млрд грн	985,8	1072,9	1288	1490,3	2705,4	4014,5	1155,5
3	Видатки на програми соціального захисту, млрд грн	163,9	218,6	322,7	339,3	426	469,3	152,1
4	Частка видатків на програми соціального захисту у загальних видатках Державного бюджету України, %	16,62	20,38	25,06	22,77	15,75	11,69	13,16
5	Співвідношення видатків на програми соціального захисту та доходів Державного бюджету України	17,66	21,90	29,99	26,16	23,83	17,56	17,99

Джерело: побудовано автором на підставі [3]

Source: prepared by the author on the basis of [3]

У 2023 році спостерігаємо скорочення частки видатків на програми соціального захисту у загальних видатках Державного бюджету України до 11,69%, за 1 кв. 2024 року значення цього показника дещо підвищилося до 13,16%. Обсяги видатків на соціальний захист у 2023 році складають 17,56% від обсягів доходів Державного бюджету, що відповідало рівню 2018 року і є значно меншим за рівень даного показника у 2019-2022 роках.

Після широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року державні органи України продовжили фінансувати соціальні програми і стимулювати зайнятність, досягаючи трьох

основних цілей: забезпечення соціальної безпеки під час війни, зменшення темпів зростання бідності та підвищення економічної стійкості країни. Забезпечення виплат було досягнуто за рахунок успішних переговорів уряду із міжнародними фінансовими та гуманітарними організаціями та залучення до фінансування соціальних потреб України інших країн. Якщо б цього не було б досягнуто в уряді не було б достатньо коштів на соціальні видатки через ґрунтового збільшення витрат на оборону. Однак за оцінкою аналітиків інституту економічних досліджень та політичних консультацій початкова відповідь уряду на нові виклики була досить розрізненою та фрагментарною. Спочатку, після 24 лютого 2022 року, основні вектори соціальної політики зосереджувалися на фінансовій підтримці ВПО та безперервному продовженні інших соціальних виплат, у тому числі пенсій, щоб забезпечити певний соціальний захист під час важкої економічної кризи, яка супроводжувалася повномасштабною війною. Однак, починаючи з осені 2022 року і особливо з 2023 року, уряд почав перегляд пріоритетів соціальної політики [16].

Так, у грудні 2023 року проєкт INSPIRE профінансований за рахунок позики Світового банку у розмірі 1,2 млрд доларів США із Цільового фонду з надання необхідної кредитної підтримки Україні (ADVANCE Ukraine), що підтримується Урядом Японії. Кошти проєкту спрямовані до загального фонду Держбюджету, а їх обсяг забезпечиться фінансування 29 соціальних виплат протягом 2024 року [10].

Розміри основних видів соціальної допомоги та прожиткового мінімуму в Україні на 2024 рік [4] представлено у таблиці 4.

Таблиця 4. Розмір соціальних виплат та допомог у 2024 році
Table 4. The size of social payments and benefits in 2024

Вид соціальних виплат та допомоги	Розмір, грн	Примітки	Еквівалент	
			дол	євро
Мінімальна заробітна плата	7 100		175,14	162,94
Прожитковий мінімум, загальний	2920		72,03	67,01
Для осіб, які втратили працездатність	2 361		58,24	54,18
Допомога при народженні дитини	41 280	Одноразова виплата в сум 10 320 грн, далі по 860 грн щомісяця протягом трьох років	1018,30	947,35
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування				0,00
До 6 років	6 407,5	2,5 прожиткових мінімуми	158,06	147,05
Дитина до 6 років з інвалідністю	8 970,5	3,5 прожиткових мінімуми	221,29	205,87
Від 6 до 18 років	7 990		197,10	183,36
Дитина з інвалідністю від 6 до 18 років	11 186		275,94	256,71
Мінімальна пенсія	2 361		58,24	54,18

Примітка: для розрахунків використано курс долара США до гривні станом на 20 червня 2024: 1 дол – 40,53813 грн [7]; до євро – 43,5744 грн.

Джерело: побудовано автором на підставі [2, 7, 8]

Source: prepared by the author on the basis of [2; 7; 8].

Для порівняння проаналізуємо мінімальну заробітну плату країн ЄС (рис. 2), яка значно коливається в країнах-членах.

Станом на січень 2024 року Люксембург має найвищу мінімальну заробітну плату, яка становить 2571 євро на місяць. У Люксембурзі, Ірландії, Нідерландах, Німеччині, Бельгії та Франції мінімальна зарплата перевищує 1500 євро на місяць. З іншого боку, у Болгарії найнижча мінімальна заробітна плата – 477 євро. Кіпр, Польща, Португалія, Мальта, Литва, Греція, Хорватія, Естонія, Чехія, Словаччина, Латвія, Угорщина, Румунія та Болгарія мають мінімальну зарплату нижче 1000 євро на місяць.

Отже, Україна на фоні сусідніх країн ЄС має критично низький рівень мінімальної заробітної плати.

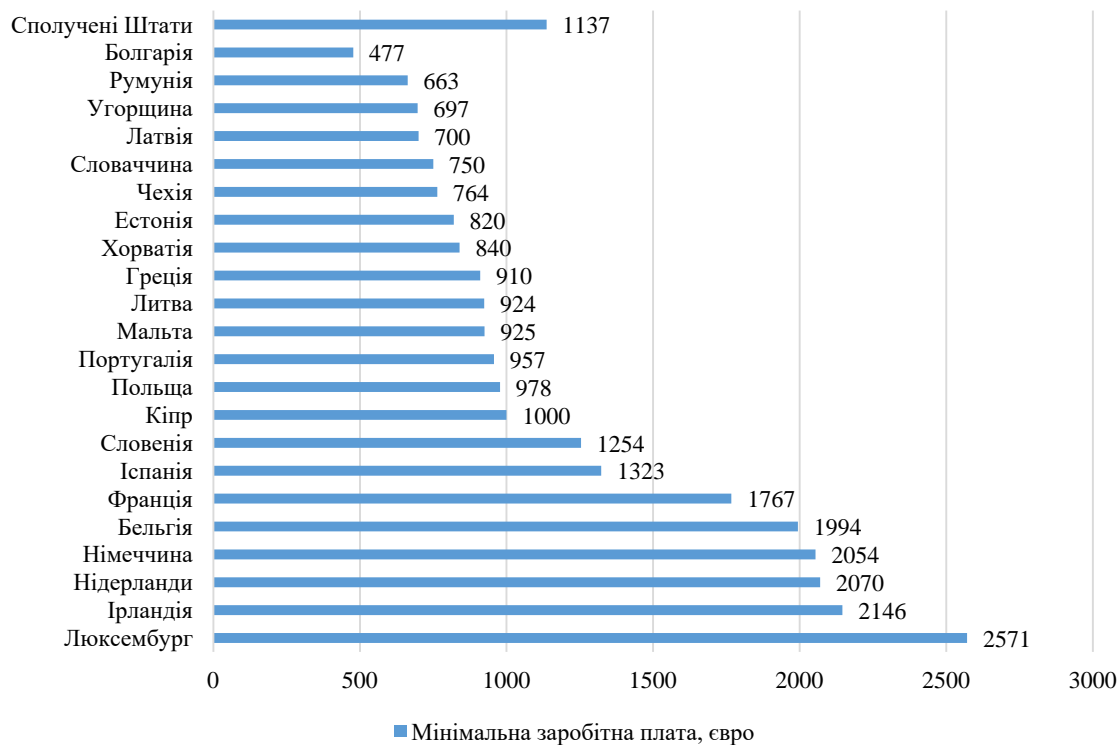

Рисунок 2. Розмір мінімальної заробітної плати країн ЄС та США у січні 2024 року

Figure 2. The size of the minimum wage in the EU and the USA in January 2024

Джерело: побудовано автором на підставі [19]

Source: prepared by the author on the basis of [19]

Ще одним пріоритетним напрямом соціальної політики у 2024 році слушно визнано соціальна підтримка осіб із інвалідністю у прагнення щодо забезпечення економічної самостійності та адаптації до соціального життя громади. Наразі значно зростає кількість осіб із інвалідністю як серед військових, так і серед цивільних. За даними, оприлюдненими у проєкті Стратегії демографічного розвитку зазначено, що до повномасштабного вторгнення РФ в Україну було зареєстровано 2,7 млн інвалідів, а у 2023 році їх кількість перевищили 3 млн осіб. У 2022 році кількість інвалідів віком від 18 років зросла на 20% до 145 тисяч. осіб, з них 76,3 % жінки 18-54 роки та чоловіки 18-59 років. Водночас повних і точних статистичних даних про інвалідність, пов'язану з війною, наразі немає. Кількість окремих випадків втрати працездатності можна опосередковано визначити за допомогою допоміжних показників. Так, у період з 24 лютого 2022 року по 31 жовтня 2023 року понад 16,1 тис. осіб подали заявки до компетентних органів державної влади на постачання протезів верхніх та/або нижніх кінцівок, з них 15,7 тис. осіб отримали такі протези. Ці показники не враховують інших реабілітаційних заходів, а також людей, яким встановлені протези іншим способом [14]. Це вказує на те, що встановлений норматив щодо працевлаштування осіб із інвалідності у 4% від середньооблікової чисельності персоналу [5], вже не відповідає потребам соціального захисту цієї категорії осіб, і потребує перегляду. Крім цього запущений урядом проєкт перенавчання осіб із інвалідністю у листопаді 2023 року, яким передбачено можливість для ветеранів, незалежно від рівня освіти, пройти підготовку, перепідготовку чи підвищення кваліфікації в Центрах професійно-технічної освіти ДСЗ, яких наразі всього 8 (розміщених у Дніпропетровську, Полтаві, Харкові, Одесі, Львові, Рівному, Сумах та Івано-Франківську). Цим навчання охоплено 95 ліцензованих робітничих професій

та 365 освітніх програм підвищення кваліфікації. Навчання протягом 6 місяців пропонується на вибір у очній (денній та вечірній), так і дистанційній формах. Втім наявність 8 Центрив не в змозі покрити зростаючі потреби у адаптації осіб, які набули інвалідності під час воєнного стану.

Щодо пріоритетного напрямку захисту прав дітей, то тут маємо дві критичні проблеми без належного інструментарного забезпечення. Передусім, це питання вивезених дітей до рф, чисельність яких за офіційними даними перевищує 19,5 тисяч [14]. Дієві засоби вирішення цього питання лежать у площині дипломатичних зусиль (таких як Саміт миру у Швейцарії, залучення міжнародних організацій, наприклад ООН тощо). Так, узгоджене комюніке (за підписом 80-ти країн) за результатами Саміту миру (проведеного містить пункт щодо повернення усіх полонених, у тому числі і вивезених та викрадених дітей [17]. Друга проблема – червня у Швейцарії) це збільшення кількості осиротілих дітей і проблематика їх усиновлення. Так, за даними Мінсоцполітики на кінець 2023 року понад 45 тис дітей визнано сиротами або позбавленими батьківського піклування (рис. 3).

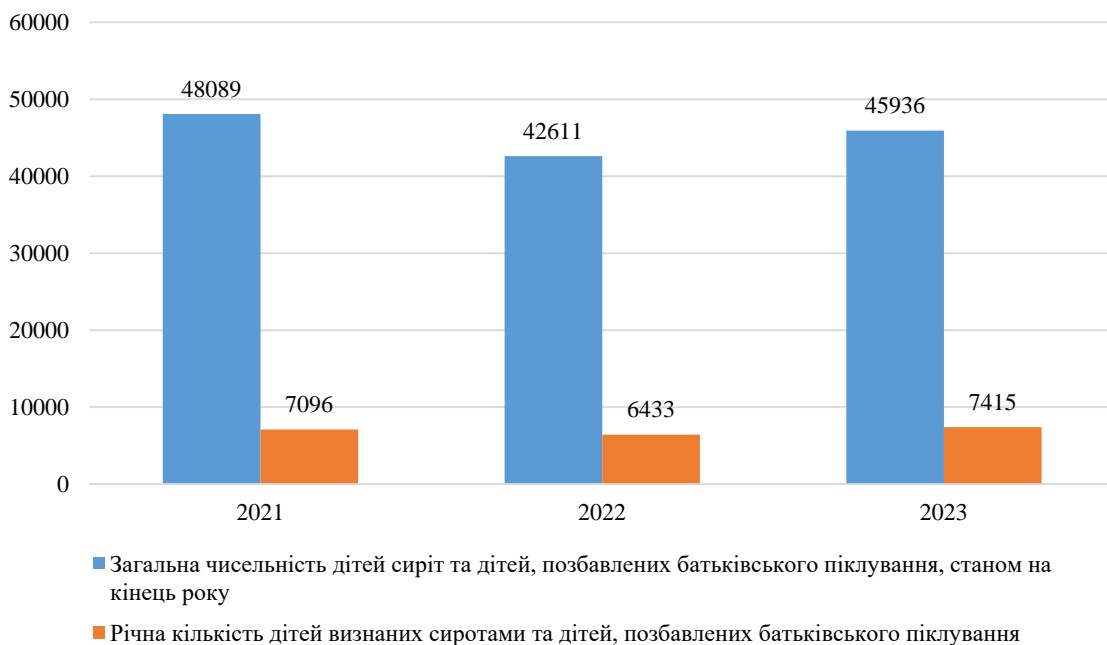

Рисунок 3. Чисельність дітей сиріт за 2021-2023 роки

Figure 3. The number of orphans for 2021-2023

Джерело: побудовано автором на підставі [6]

Source: prepared by the author on the basis of [6]

У 2023 році 92 тис. дітей організовано цілодобове перебування в закладах України, у тому числі близько 16 тис. дітей-інвалідів. Із загальної кількості дітей, які перебувають у різних закладах, 22701 дитина мають батьків, батьківські права яких не обмежені, і лише 5533 дитини мають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування [14]. Наразі внаслідок відсутності адекватної процедури усиновлення загострюються проблеми дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: зростає кількість дітей, батьки яких загинули, зникли безвісти, були примусово депортовані тощо.

Наступний пріоритетний напрям розвиток соціальних послуг доцільно розглядати у прив'язці до цифровізації та оптимізації реєстрів. Адже саме цифровізація послуг формує можливості до підвищення їх ефективності та розвитку. Поточною особливістю соціальної політики України часів війни стала її подальша цифровізація, коли майже всі операції доступні онлайн. Так, фінансування соціальної допомоги ВПО зросло через збільшення кількості людей у цій вразливій групі, хоча сума, що витрачається на одну особу,

залишається низькою через бюджетні обмеження. Наразі суттєво спрощено реєстрацію внутрішньо переміщених осіб із можливістю це зробити офлайн або онлайн через мобільний додаток «Дія». Водночас зареєстровані ВПО отримували фіксовані виплати незалежно від рівня доходів, що не відповідає найкращій практиці програм соціального забезпечення [16].

У цьому напрямі є певні напрацювання. Так, розглядається проєкт Закону України «Про єдину інформаційну систему соціальної сфери» [13]. Впровадження даного законопроєкту дасть змогу запровадити європейські стандарти надання соціальної допомоги, адже його нормами передбачено об'єднання реєстрів, баз даних і ресурсів соціальної сфери у Єдиній інформаційній системі соціальної сфери (ЄІССС). Таким чином відбудеться заміна старих окремих реєстрів єдиною базою даних, що містить «соціальну історію» окремих осіб і сімей. І як наслідок, особі та/або сім'ї, що потребують соціальної підтримки, не потрібно буде витрачати зайвий час на збір довідок або спеціального індивідуального відвідування установ. Впровадження ЄІССС дозволить подати необхідні документи на підтримку із будь-якої точки України онлайн або особисто, і за рахунок впровадження електронного обміну із іншими реєстрами подана заявка буде швидко розглянута. Цей законопроєкт розроблений Мінсоцполітики із залученням міжнародних експертів [18]. Впровадження ЄІССС окрім підвищення ефективності та доступності послуг соціальної підтримки дозволить також оптимізувати і сам процес адміністрування. Адже для соціального супроводу спеціалісти різних установ змушені використовувати окремі програми, які запроваджені 20 і більше років тому і не відповідають потребам сучасного документообігу та поточним потребам воєнного стану. Зважаючи на зростаючі обсяги громадян, які опиняються у скрутних обставинах через війну та зростання чисельності ВПО та і загалом осіб, які потребують соціальної підтримки, гостро постає питання щодо впровадження єдиної сучасної системи, яка буде збирати, зберігати та автоматично обробляти всю необхідну інформацію у значних обсягах. До того ж прийняття закону щодо впровадження ЄІССС дозволить прозоро управляти всіма видатками на соціальну допомогу, які наразі досягають колосальних обсягів в 0,5 трлн грн. Ключовими завданнями даного проєкту є забезпечення ефективності і комплексності соціального супроводу; мінімізація корупційної складової місцевого рівня; посиленого захисту персональних даних заявників та отримувачів допомоги [18]. Отже, у цьому напрямку зрушення є, і формування ЄІССС створить єдину систему, яка інтегруватиме інформаційний масив та інформаційне забезпечення.

Щодо пріоритетного напрямку підтримки гідного життя особам похилого віку, то пенсійна система потребує докорінних змін, адже мінімальний рівень пенсії в 58 доларів не здатний забезпечити ні гідне життя, ні мінімальний рівень для виживання.

У контексті заходів щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва варто відзначити, що вітчизняна соціальна політика потребує комплексного перегляду задля забезпечення необхідного рівня життя та базових прав людини, відповідно до норм прав ЄС. Розглянутий вище рівень мінімальної заробітної плати, точніше її відрив від країн із найнижчим рівнем у ЄС цього базового показника – це тільки одна проблема із багатьох, які простежуються у світлі інтеграційних очікувань України.

Висновки. У результаті проведеного дослідження констатовано, що широкомасштабне вторгнення у 2022 році призвело до поглиблення існуючих проблем ефективності соціальної політики України та застосування діючого інструментарію. Протягом 2022-2023 років соціальна політика була переважно зосереджена на підтримку ВПО та забезпечення базових соціальних виплат. І ця програма мінімум в умовах дефіциту коштів в умовах війни була забезпечена за рахунок міжнародних донорів, які по суті забезпечили фінансування соціальні виплат України впродовж війни. У 2024 році Мінсоцполітики у плані на поточний рік виділило три ключових напрямів, які охоплюють потребу у кодифікації та актуалізації соціального законодавства, зосередження на пріоритетних напрямках (оптимізації виплат, захисту прав дітей, забезпечення економічної

самостійності та залученості до соціального життя громади осіб з інвалідністю, розвиток соціальних послуг, цифровізації, забезпечення гідного життя особам похилого віку), а також здійснення заходів щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва.

У процесі дослідження ефективності інструментарію соціальної політики України в умовах війни, зважаючи на пріоритетні напрями, з'ясовано коло наступних проблем:

1) недостатня ініціативність Мінсоцполітики щодо реформування правового поля для забезпечення адекватної соціальної політики;

2) скорочення частки видатків на соціальну політику у загальних видатках;

3) низький рівень видів соціальної допомоги та прожиткового мінімуму в Україні та його скорочення через зниження курсу гривні, що формує відрив від найменш розвинутих країн ЄС;

4) необхідність перегляду механізмів стимулювання роботодавців до найму осіб із інвалідністю, у тому числі за рахунок підвищення нормативу у загальній чисельності та запровадженню податкових пільг для такої категорії осіб для роботодавця;

5) зростаюча потреба у перенавчанні та перекваліфікації осіб із інвалідністю, що зумовлює потребу у активізації цієї діяльності із боку регіональних центрів зайнятості;

б) залучення міжнародної підтримки у питанні повернення полонених, у тому числі і вивезених дітей;

7) перегляд процедури усиновлення для її спрощення та забезпечення дієвого механізму влаштування дітей у сім'ї із моніторингом умов їх утримання;

8) розвиток соціальних послуг через їх цифровізацію із залученням комплексів Дія;

9) критична потреба у реформуванні пенсійної системи.

Задля забезпечення ефективності інструментарію соціальної політики України за підтримкою Світового банку та МВФ в умовах війни доцільним є:

– оптимізація виплат та підвищення їх ефективності за рахунок адресності та доступності;

– до закінчення війни основну увагу необхідно акцентувати на підтримці існуючих програм соціального захисту, з більшим наголосом на допомозі за критерієм матеріального становища, підтримці МСП та самозайнятості;

– розробка стимулів для повернення українців із міграції у довгостроковій перспективі;

– посилення цифровізації, впровадження ЄІССС;

– розробка дієвих інструментів задля працевлаштування осіб із інвалідністю;

– вирішення проблем та перешкод із усиновленням, цифровізувати сам процес, сформувати прозорий реєстр для усиновлювачів (черга на усиновлення);

– запровадження широких програм перекваліфікації ВПО та осіб із інвалідністю,

– розробка стратегічного бачення пенсійної реформи.

Подальші дослідження доцільно здійснювати щодо обґрунтування та апробації напрямів реформування соціальної сфери України та напрямів забезпечення результативності соціальної політики у вирішенні нагальних проблем, із якими стикається українське суспільство задля забезпечення соціальних передумов для післявоєнного відновлення.

Список літератури

1. Бетлій А. Соціальна політика в Україні у воєнний час. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. KAS. 2023. URL:<https://www.kas.de/documents/270026/22934445/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0+%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D> (дата звернення: 20.06.2024)
2. Все про бюджет-2024: основні показники та витрати. Слово і Діло. 30 листопада 2024 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/30/infografika/ekonomika/vse-pro-byudzheth-2024-osnovni-pokaznyky-ta-vytraty> (дата звернення: 20.06.2024)

3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=4&year=2024&budgetType=NATIONAL> (дата звернення: 20.06.2024)
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 20.06.2024)
5. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n152> (дата звернення: 20.06.2024)
6. Кузьменко Ю., Железняк А. В Україні майже 46 тисяч дітей, позбавлених батьківського піклування — Мінсоцполітики. Суспільне. 28 Березня 2024. URL: <https://suspilne.media/715984-v-ukraini-majze-46-tisac-ditej-rozbavlenih-batkiivskogo-pikluvanna-minsocpolitiki/> (дата звернення: 20.06.2024)
7. Курс долара США до гривні на 20 червня 2024 р. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/usd/2024-06-20/> (дата звернення: 20.06.2024)
8. Курс євро до гривні на 20 червня 2024 р. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/banks/eur/2024-06-20/> (дата звернення: 20.06.2024)
9. Мікуляк К. А. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Modern Economics. 2023. № 42, С. 85-90. doi:[https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12)
10. Мінсоцполітики та Світовий банк підписали Угоду, за якою на фінансування соціальних виплат в Україні буде спрямовано 1,2 млрд дол США. Міністерство соціальної політики України. 05 грудня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-ta-svitovyi-bank-pidpysaly-uhodu-za-iaioiu-na-finansuvannia-sotsialnykh-vyplat-v-ukraini-bude-spriamovano-12-mlrd-dol-ssha> (дата звернення: 20.06.2024)
11. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Плану роботи Міністерства соціальної політики України на 2024 рік» від 02.04.2024 № 139. URL: https://www.msp.gov.ua/files/norm_baza/2024/139.pdf (дата звернення: 20.06.2024)
12. Нові можливості для безкоштовного навчання ветеранів. Державна служба зайнятості. 10 листопада 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/novi-mozhlyvosti-dlia-bezkoshtovnoho-navchannia-veteraniv> (дата звернення: 20.06.2024)
13. Проект Закону України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери». Міністерство соціальної політики. 05 червня 2024 року URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/886/> (дата звернення: 20.06.2024)
14. Проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. URL: Мінсоцполітика. <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення: 20.06.2024)
15. Проекти нормативно-правових актів. Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=11&from=2020-01-01&till=2020-12-31&g=0&cat=0#tagpanel> (дата звернення: 20.06.2024)
16. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ. Липень. 2023. URL: <http://www.iier.com.ua/files/Projects/2023/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf> (дата звернення: 20.06.2024)
17. Спільне комюніке про основи миру. Офіційне Інтернет-Представництво Президента України. 16 червня 2024 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilne-komyunike-pro-osnovi-miru-91581> (дата звернення: 20.06.2024)
18. Уряд підтримав законопроект про ЄІССС, який вдосконалює систему соціальної підтримки. Міністерство соціальної політики України. 22 червня 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pidtrymav-zakonoprojekt-pro-ieisss-iakyi-vdoskonaliue-systemu-sotsialnoi-pidtrymky> (дата звернення: 22.06.2024)
19. Minimum wage statistics. Eurostat. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics#Minimum_wages_expressed_in_purchasing_power_standards (дата звернення: 20.06.2024)

Стаття надійшла до редакції 06.05.2024

Статтю рекомендовано до друку 20.06.2024

Iryna Verkhovod

*PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Associate Professor of the Department of Socioeconomics
and Personnel Management
54/1 Beresteysky prospect, Kyiv, 03057, Ukraine
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Associate Professor of the Department of Management
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str, Kyiv, 04053, Ukraine
e-mail: verkhovod.iryna@kneu.edu.ua
ORCID ID: [0000-0002-9176-2574](https://orcid.org/0000-0002-9176-2574)*

Problems of ensuring the effectiveness of the toolkit of social policy of Ukraine in the conditions of war

Abstract. The social policy of Ukraine today needs effective and decisive actions and effective tools to solve urgent issues and ensure strategic social development in the conditions of recovery

The article examines the issue of ensuring the effectiveness of the toolkit of social policy of Ukraine in three key areas: codification and updating of social legislation, identified priority tasks (optimization of payments, protection of children's rights, support of persons with disabilities, development of social services, digitalization, ensuring a dignified life for the elderly), as well as European and Euro-Atlantic integration.

The main identified problems include insufficient initiative in reforming the legal field, reduction of social policy expenditures, low level of social assistance and living wage, the need to encourage employers to hire persons with disabilities, the need for retraining and retraining of IDPs and persons with disabilities, attracting international support in the matter the return of deported children, revision of the adoption procedure, development of digital social services and the critical need to reform the pension system. Recommendations for improving the effectiveness of social policy include optimization of payments, support of existing social protection programs, development of incentives for the return of migrants, strengthening of digitalization, implementation of EISSS, development of tools for employment of persons with disabilities, resolution of adoption problems and introduction of retraining programs for IDPs and persons with disabilities. The study emphasizes the need for a strategic vision of pension reform and further research on reforming the social sphere of Ukraine to ensure the social prerequisites for post-war recovery.

Keywords: *social policy effectiveness, social policy toolkit, support for IDPs, basic social benefits, international donors, codification of legislation, optimization of benefits, protection of children's rights, persons with disabilities, digitalization, decent life, pension system, reform of the legal field, international support, post-war recovery*

Formulas: 0; Fig.: 3, table: 4

JEL Classification: H 55, H 56, I 38.

For citation: Verkhovod I. Problems of ensuring the effectiveness of the toolkit of social policy of Ukraine in the conditions of war. *Financial and Credit Systems: Prospects for Development*. №2(13)2024. P. 155-167. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-2-14> [in Ukrainian]

References

1. Betlii A. Social policy in Ukraine during the war. Institute of Economic Research and Political Consultations. KAS. 2023. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/22934445/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0+%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D> (application date: 06/20/2024) [in Ukraine]
2. Everything about the 2024 budget: main indicators and costs. Word and Deed. November 30, 2024. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2023/11/30/infografika/ekonomika/vse-pro-byudzhet-2024-osnovni-pokaznyky-ta-vytraty> (date of application: 20.06.2024) [in Ukraine]
3. State budget web portal for citizens. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=4&year=2024&budgetType=NATIONAL> (date of application: 06/20/2024) [in Ukraine]
4. Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2024" dated November 9, 2023 No. 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (date of application: 20.06.2024) [in Ukraine]
5. Law of Ukraine "On the Basics of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine" dated March 21, 1991 No. 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n152> (date of application: 06/20/2024) [in Ukraine]
6. Kuzmenko Yu, Zheleznyak A.. There are almost 46 thousand children deprived of parental care in Ukraine — Ministry of Social Policy. Public. March 28, 2024. URL: <https://suspilne.media/715984-v-ukraini-majze-46-tisac-ditej-pozbavlenih-batkivskogo-pikluvanna-minsocpolitiki/> (access date: 20.06.2024) [in Ukraine]
7. Exchange rate of the US dollar to the hryvnia on June 20, 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/usd/2024-06-20/> (date of application: 06/20/2024) [in Ukraine]
8. Euro to hryvnia exchange rate on June 20, 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/banks/eur/2024-06-20/> (date of application: 20.06.2024) [in Ukraine]

9. Mikulyak K. A. The impact of war on the implementation of social protection of citizens of Ukraine. *Modern Economics*. 2023. No. 42, pp. 85-90. doi:[https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12) [in Ukraine]
10. The Ministry of Social Policy and the World Bank signed an Agreement according to which USD 1.2 billion will be allocated to finance social benefits in Ukraine. Ministry of Social Policy of Ukraine. December 5, 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-ta-svitovyi-bank-pidpysaly-uhodu-za-iakoju-na-finansuvannia-sotsialnykh-vyplat-v-ukraini-bude-spryamovano-12-mlrd-dol-ssha> (application date: 06/20/2024) [in Ukraine]
11. Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine "On the Approval of the Work Plan of the Ministry of Social Policy of Ukraine for 2024" dated April 2, 2024 No. 139. URL: https://www.msp.gov.ua/files/norm_baza/2024/139.pdf (date of application: 20.06.2024) [in Ukraine]
12. New opportunities for free training of veterans. State Employment Service. November 10, 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/novi-mozhlyvosti-dlia-bezkoshtovnoho-navchannia-veteraniv> (date of application: 06/20/2024) [in Ukraine]
13. Draft Law of Ukraine "On the Unified Information System of the Social Sphere". Ministry of Social Policy. June 5, 2024 URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/886/> (application date: June 20, 2024) [in Ukraine]
14. Project of the Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040. URL: Ministry of Social Policy. <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (date of application: 20.06.2024) [in Ukraine]
15. Draft normative legal acts. Ministry of Social Policy. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=11&from=2020-01-01&till=2020-12-31&g=0&cat=0#tagpanel> (access date: 06/20/2024) [in Ukraine]
16. Social policy in Ukraine during wartime: 2022-2023. Institute of Economic Research and Political Consultations. Kyiv. July. 2023. URL: <http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf> (access date: 06/20/2024) [in Ukraine]
17. Joint Communiqué on the Foundations of Peace. Official Internet Representation of the President of Ukraine. June 16, 2024. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilne-komyunike-pro-osnovi-miru-91581> (date of application: 06/20/2024) [in Ukraine]
18. The government supported the draft law on EISSSS, which improves the system of social support. Ministry of Social Policy of Ukraine. June 22, 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pidtrymav-zakonoproekt-pro-ieisss-iakyi-vdoskonaliuie-systemu-sotsialnoi-pidtrymky> (access date: 06/22/2024) [in Ukraine]
19. Minimum wage statistics. Eurostat. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics#Minimum_wages_expressed_in_purchasing_power_standards (access date: 20.06.2024)

The article was received by the editors 06.05.2024

The article is recommended for printing 20.06.2024